

Quickscan sociale veiligheid voor Voorlopig Ontwerp Oeverpark Amsterdam-Noord

Nicole Smits
Tobias Woldendorp

Quicksan sociale veiligheid voor Voorlopig Ontwerp Oeverpark Amsterdam-Noord

Amsterdam, 25 juli 2005

Nicole Smits
Tobias Woldendorp

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	Sterke punten	5
3	Risico's en aanbevelingen	7
4	Conclusie	11
	Bijlagen	
Bijlage 1	Sterke punten	13
Bijlage 2	Risico's en zwakke punten	15
Bijlage 3	Aanbevelingen	17

1 Inleiding

Aanleiding

Op 17 mei 2005 vond een gesprek plaats tussen de projectleiding van projectbureau Noordwaarts en DSP-groep. Dit gebeurde in aanwezigheid van twee ontwerpers van Landschapsarchitectenbureau Bram Breedveld. In dit gesprek zijn de plannen toegelicht voor het maaiveld van het Oeverpark, dat wordt gerealiseerd op het voormalige Shell-terrein in Amsterdam Noord. Op grond van de informatie uit deze bijeenkomst heeft DSP-groep offerte uitgebracht voor het toetsen van het Voorlopig Ontwerp (VO) op aspecten van sociale veiligheid. Doel is, dat de adviezen geïmplementeerd worden in het Definitief Ontwerp (DO).

De opgave

Het voormalige Shell-terrein zal een hoogstedelijk gebied worden, gelegen tussen de noordoever van het IJ en het oude Noord. Het plangebied voor de sociale veiligheidstoets beperkt zich tot de groene zoom, die over een lengte van ca. 600 meter de nieuwe oever van het gebied gaat vormen. Deze bestaat uit drie zones:

- een landtong, die parallel aan de nieuwbouw van het NTC van Shell komt te lopen (en mogelijk in de toekomst doorgezet gaat worden);
- een zone onder talud, die als het ware een balkon van de campus vormt;
- en de uitlopers van het park waarin opgenomen de nieuwbouw van het filmmuseum.

Omdat het plangebied onderdeel uitmaakt van een breder te herontwikkelen gebied met faseringsproblematiek, is niet alleen het plangebied maar ook een (groter) gebied bestudeerd. Dat betekent, dat ook de langzaam verkeer-route langs het bestaande hoofdgebouw van Shell is meegenomen, inclusief de visie op het programma van dit deel oeverontwikkeling. Ook de overgang naar De Scheg én de overgangen naar de campus (interne routing) zijn in samenhang met het plangebied bestudeerd.

De notitie heeft als rode draad dat er geen risico geschetst wordt zonder aanbeveling te noemen. De aanbevelingen worden gehaald uit de domeinen inrichting (ontwerp), beheer, organisatie of communicatie.

Bestudeerd materiaal

De volgende documenten zijn bestudeerd:

- Voorlopig Ontwerp Oeverpark Amsterdam Noord (boekje en plankaart) van landschapsarchitect Bram Breedveld (april 2005);
- Balkon op de stad (brochure stedenbouwkundig Plan Shell-terrein. Gemeente Amsterdam Projectbureau Noordwaarts (juni 2004);
- Varianten van de oplossing van de oever (ter hoogte van locatie Overhoeks), zoals die op 17 mei ter tafel zijn gelegd.

Werkwijze

Het project is in korte tijd doorlopen en bevatte de volgende activiteiten:

- deskresearch van de genoemde documenten;
- visualiseren van de bevindingen op drie kaarten: sterke punten VO, risico's uit VO en aanbevelingen voor verdere uitwerking van VO;

- de drie kaarten zijn op 8 juni in het Ontwerpteam Maaiveld Oeverpark getoond en bediscussieerd;
- onderhavige rapportage is opgesteld en in concept toegestuurd;
- reacties van de ontwerpers en de opdrachtgever zijn in de eindrapportage verwerkt.

Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk sommen we eerst de sterke punten van het VO op. Vervolgens staan in hoofdstuk 3 de risico's bij elkaar, steeds gevolgd door aanbevelingen. In de conclusie (hoofdstuk 4) passeren de belangrijkste risico's en aanbevelingen nogmaals de revue.

In de bijlagen zijn de drie tekeningen opgenomen, die in het Ontwerpteam op 8 juni zijn gepresenteerd.

2 Sterke punten

Het Voorlopig Ontwerp bevat al vele positieve punten, die in de verdere uitwerking verankerd moeten worden in het Definitief Ontwerp.

- De route vanaf de pont wordt doorgetrokken naar het Oeverpark en op de lange termijn verder noordwaarts. Naast de doorgangsfunctie krijgt het Oeverpark ook een verblijfsfunctie. Behalve voor voetgangers en fietsers wordt de bestrating ook geschikt voor rolschaatsen. Door deze verschillende factoren zijn er goede kansen dat het een veel gebruikt gebied wordt.
- De breedte van de paden lijkt ons voldoende voor het doorgaande en het recreatieve gebruik. Vooral de differentiatie tussen hoofdpad van 7.00 meter en de kleinere paden naar de campus boezemt vertrouwen in. Zie voor aanbevelingen het volgende hoofdstuk.
- Vanuit de campus is vanuit verschillende standpunten goed zicht op het park mogelijk.
- Andersom kan vanuit het park via lange zichtlijnen de campus ingekeken worden, wat goed is voor de oriëntatie.
- Het concept van bomen in gras geeft goede mogelijkheden er een overzichtelijk gebied van te maken.
- De keuze voor de lep heeft het voordeel, dat het blad licht en klein is en vanzelf wegwaait (als het ware een zelfreinigend vermogen). Vergelijk dit met platanen en populieren: die hebben groot blad, dat blijft liggen en snel verkleeft met de ondergrond als het niet wordt opgeruimd. Dergelijke bomen vereisen een ander type beheer.
- Verlichting in het park is niet op alle plaatsen hetzelfde. Het principe om te differentiëren is gunstig (niet alles hoeft verlicht te zijn), al hebben we nog wel enige aanbevelingen bij de uitwerking, vooral ten aanzien van gewenste gelijkmatigheid (zie het volgende hoofdstuk).
- Tussen de zuidelijke steiger en het vasteland wordt ingezet op een jachthaven of een zwembad. Het idee om op deze plaats een functie te maken die mensen aantrekt en daarmee levendigheid genereert is gunstig.
- De noordelijke verlenging van het park met de landtong kan een bijzondere en aantrekkelijke plek worden.
- Het noordelijk gelegen landtong wordt, met uitzondering van oriëntatieverlichting op de kop, niet verlicht. Dat is gunstig, want doorgetrokken verlichting op deze pier zou suggereren dat de route aan het eind van de landtong doorloopt en dat is niet het geval.
- De stapstenen aan het eind van de noordelijke gelegen landtong liggen volgens de ontwerper voldoende ver onder water en kunnen niet gebruikt worden om vanaf de pier op het Shell terrein te komen (ook niet bij laag water).
- Vanaf de aanlegsteiger recht tegenover de campus is goed zicht op weerszijden van het park.
- De lage muurtjes tussen campus en park sturen de loop- en fietsroutes en beperken de neiging om de weg af te snijden (gevolg: voor attractiviteit ongewenste olifantspaden).

- Dat in dit stadium al aan het beheerplan wordt gewerkt is mooi op tijd. Nu kan het ontwerp nog op de mogelijkheden van de beheerder(s) afgestemd worden.

3 Risico's en aanbevelingen

Ondanks de vele sterke kanten, hebben we ook verschillende risico's gesignaleerd. Hieronder worden de risico's per thema beschreven, steeds gevolgd door aanbevelingen. De volgende thema's komen aan bod:

- filmmuseum;
- steigers en landtong;
- verlichting;
- inrichtingselementen;
- routing;
- context.

Filmmuseum

Bij het filmmuseum is het gevaar aanwezig, dat op de begane grond 'achterkanten' komen. Ruimten voor opslag, laden en lossen en bijvoorbeeld filmzalen op de begane grond hebben dichte wanden tot gevolg en beperken daarmee sociale controle vanuit het museum op het park én de attractiviteit in het park.

Aanbeveling Onderzoek of laden en lossen via de parkeergarage van het Shell gebouw (dus ondergronds) plaats kan vinden. Als dat niet mogelijk is, moet goed op de invloed van de distributiezone op de openbare ruimte gelet worden.

Voor de footprint zijn nog allerlei varianten in omloop. Vanuit het oogpunt van sociale veiligheid is een al te grote footprint ongunstig, omdat de zichtlijnen door het park daardoor meer belemmerd worden. Bovendien bestaat dan het risico, dat de openbare ruimte in de verdrukking komt (kleine rest-ruimten zonder duidelijk functie).

Aanbeveling Maak de footprint zo klein mogelijk (verjongde vorm) en zorg ervoor, dat het gebouw omspoeld wordt door ruimte. Geen smalle strookjes aan de achterkant buiten het zicht van de rest van het park.

In de vormstudie van het museum wordt geëxperimenteerd met overhangende hogere verdiepingen en inspringingen in het grondvlak. Voorkomen moet worden, dat op maaiveldniveau nissen of overkapte gedeelten ontstaan waar mensen blijven rondhangen of overnachten.

Aanbeveling Zorg op maaiveldniveau voor een rechte gevelwand zonder inspringingen of plekken die droog en uit de wind zijn.

Er worden evenwel voorstellen gedaan om de functies binnen de projectie op te lossen. Daartoe wordt bijvoorbeeld voorgesteld om een overhuifde fietsenstalling te maken. Zulke overhuifde plekken zijn, als ze niet helemaal bestemd worden tot fietsenstalling, al snel gevoelig als hangplek/gebruikersplek (denk aan de huidige situatie op het bordes van het filmmuseum, waar junkies en zwervers slapen en hun behoeften doen).

Aanbeveling Bestem de gehele overhuifde plek (in dit geval) als stallingsplek. Hetzelfde geldt voor eventueel andere functies die in de footprint komen: neem ze volledig binnen de footprint op en voorkom restruimten. Goede referenties zijn de stalling onder het nieuwe restaurant van de Posbank (architect Bjarne Mastenbroek) en het hoofdkantoor van de ING (Architectenbureau Meyer en Van Schooten).

Steigers en landtong

De noordelijke landtong wordt massief en er zal geen water onderdoor kunnen stromen. Risico hiervan is, dat het water in de lange, smalle strook tussen de landtong en het vasteland onvoldoende ververst. Zwerfvuil kan zich in de doodlopende arm eenvoudig ophopen.

De landtong zelf wordt een ecologisch te beheren zone. Ecologie en sociale veiligheid staan regelmatig op gespannen voet met elkaar. Voor een recreant ziet ecologisch beheer er namelijk vaak uit alsof het gebied nagenoeg aan z'n lot wordt overgelaten, met als gevolg dat er eerder rommel wordt weggegooid en het snel vervuult (erosievandalisme).

- Aanbeveling Zorg ervoor dat zowel het water als het gebruikersgedeelte van de landtong intensief beheerd worden, binnen de randvoorwaarden van ecologisch beheer. Dit betekent dat er een strook van een meter aan weerszijden van het pad intensiever beheerd wordt. In het ecologisch beheer wordt in die strook het technisch beheer (vuil prikken/rapen) opgevoerd. Het is dus niet noodzakelijk de hele landtong intensief te beheren.

De landtong is erg lang. Op een groot deel van de pier zijn mensen buiten gehoorafstand en grotendeels buiten het zicht van anderen in het park.

- Aanbeveling Kort de landtong in of trek het pad in ieder geval niet verder door dan gehoorafstand ('sociale oren'). In het tweede geval blijft de mogelijkheid bestaan om naar het uiterste puntje van de landtong te gaan, maar dan zullen mensen bijvoorbeeld door het laatste stuk door hoog gras moeten lopen. Dat symboliseert in ieder geval tot waar de 'bewoonde wereld' loopt en waar de 'eenzaamheid' begint.

Tussen de campus en de noordelijk gelegen landtong staat een muur om het terrein van NTC (Shell) van de openbare ruimte te markeren. Dit mag het zicht vanuit het woongebied en het park op de landtong niet belemmeren, want dan zou dit typisch een plek zijn voor verloedering (zwerfvuil, urineren, etc.).

- Aanbeveling Laat dit muurtje vanaf de partijzone getrapt verspringen, opdat de zichtlijnen niet gefrustreerd worden. Waar het muurtje aan de overkant van de waterstrook aanlandt op de landtong, moet het laag zijn (60 à 70 cm. maximaal).

Op de zuidelijke steiger/pier zijn banken bedacht. Ervaringen bij de Silodam en Centraal Station in Amsterdam leren, dat banken op afgelegen plekken aanleiding kunnen zijn voor ongewenst gebruikt, zoals hangen en zelfs prostitutie.

- Aanbeveling Laat banken op de steiger/pier achterwege en richt de steiger/pier niet in als 'huiskamer'.

Verlichting

Dat de noordelijke landtong niet wordt verlicht, is positief (zie hoofdstuk 3). De zuidelijke pier wordt echter wel verlicht en daarmee lijkt de route door te lopen, terwijl dat niet zo is (de schijn van continuïteit). Mensen worden bovendien de pier 'opgelokt', terwijl ze daar in het donker beter niet zouden komen (schijnveiligheid).

- Aanbeveling Verlicht de zuidelijke pier op dezelfde manier als de noordelijke landtong: geen verlichting, met uitzondering van oriëntatieverlichting op de kop. Gebruik op de pier een ander materiaal dan in de omgeving (bijvoorbeeld iets anders dan asfalt), om nog verder te verduidelijken dat de route niet via de pier doorloopt.

Verlichting ter hoogte van het museum ontbreekt. Tijdens het Ontwerpteam op 7 juni is uitgelegd dat dit deel van de route vanuit het museum aangelicht moet worden. We betwijfelen echter, of de route daarmee goed genoeg verlicht kan worden.

- Aanbeveling Zorg ervoor dat de route vanaf de pont, langs het museum en via de noordkant naar de campus goed verlicht wordt. Dit betekent dat de route helder, niet verblindend en gelijkmatig verlicht moet worden, met een witte lichtkleur. Onderzoek met een lichtberekening of de gewenste lichtkwaliteit bereikt kan worden met de 8 meter masten van Shell. Gebruik hierbij de kengetallen van de NSVV (Nederlandse Stichting Voor Verlichtingskunde).

Dat sociale veiligheid en ecologie elkaar niet altijd in de weg hoeven te zitten komt bijvoorbeeld bij de wijze van verlichten naar boven: verlichtingsverschillen kunnen ecologische potenties versterken. Zo trekt witte verlichting grote nachtvlinders aan, die op hun beurt weer de grotere vleermuizen aantrekken (o.a. Laatvliegers). Dit is een extra argument om wit licht toe te passen.
Niet verlichte gebieden zijn voor mensen geen aantrekkelijke gebieden om binnen te gaan. Het achterwege laten van verlichting kan daarmee schijnveiligheid voorkomen. Bovendien jagen kleinere, kwetsbare vleermuizen (zoals de Dwergvleermuis) in het donker.

Inrichtingselementen

In het VO is nog geen visie ten aanzien van afvalbakken. Ons inziens zijn afvalbakken in dit gebied nodig, vooral omdat het een verblijfsfunctie zal hebben. Als de bakken tijdens het ontwerp genegeerd worden is de kans groot, dat enige tijd na realisatie alsnog ad hoc bakken geplaatst worden. Dan is het nog maar de vraag, of die afvalbakken in de ontwerpfilosofie gepast zouden hebben.

- Aanbeveling Verwerk een visie op afvalbakken (en het beheer ervan) in het DO en combineer ze zoveel mogelijk met de lichtmasten, om al te veel losse objecten in de openbare ruimte te voorkomen.

Langs de oever komen stortstenen. Vanwege de vele tussenruimten is de kans groot dat daar zwerfvuil tussen ophoopt. Als het er eenmaal rommelig uitziet, zijn mensen eerder geneigd ook hun eigen rommel neer te gooien (erosievandalisme).

- Aanbeveling Zorg voor zorgvuldig beheer, zodat vuil niet de kans krijgt zich op te hopen. Afstemming met de waterbeherende instantie over beheergrenzen is in een vroeg stadium noodzakelijk. Neem dit mee in het beheerplan.

Routing

In het gebied zijn verschillende plaatsen, waar veel verschillende materialen samenkomen. Dat is vooral ter hoogte van de campus aan de orde, waar veel routes kruisen. Daar ontstaan allerlei kleine scherpe hoeken van verschillende materialen (gras en asfalt), hetgeen minder eenvoudig te beheren is.

- Aanbeveling Beperk het aantal routes. Zorg ervoor, dat vlakken van een bepaald materiaal steeds voldoende groot zijn en een vorm hebben, die eenvoudig te beheren is. Maak bijvoorbeeld een meter na de schanskorf/muur op straatniveau een meter recht om een maaimachine ruimte te geven.

- Aanbeveling Ter hoogte van de campus, waar veel routes kruisen, is het risico op olifantspaden¹ aanwezig. Daarmee ook de kans op erosievandalisme. Zorg dat alle logische routes passen op het padenpatroon. Zorg er anders voor, dat de hoeken van paden bestand zijn tegen 'de hoek afsnijden'.
- Aanbeveling Tussen campus en water lopen de paden over een talud. Voor met name skaters en skeelerers kunnen die hellingbanen onverwachte snelheden genereren. Dat kan leiden tot ongemak en verkeersonveiligheid voor medegebruikers.
- Aanbeveling Maak ook deze paden dermate breed dat verschillende gebruikers geen hinder van elkaar ondervinden. Indien hierin niet voorzien kan worden, dienen de paden afgewerkt worden met een materiaal, dat niet aantrekkelijk is voor skeelers. Maar omdat skeelerers bijdragen aan de levendigheid van het gebied, zouden we het erg jammer vinden als de paden voor hen onbruikbaar gemaakt moeten worden.
- Aanbeveling Overwogen wordt in het asfalt oud ijzer in te walsen. Dat passanten er niet over mogen struikelen ligt voor de hand, maar het is ook belangrijk, dat de objecten er niet uitgehaald worden.
- Aanbeveling Voorkom erosievandalisme en kies de toplaag zorgvuldig, zodat de objecten er niet (in ieder geval niet eenvoudig) uitgebikt kunnen worden.
- Aanbeveling Het zal nog lange tijd duren voordat de route verder naar het noorden wordt doorgetrokken. Als dat aan de orde is, moet voorkomen worden, dat de route maar uit één recht eind zonder zijpaden (vluchtwegen) zal bestaan.
- Aanbeveling Voorzie de doorgetrokken route van zijpaden naar het vasteland, zodat mensen in geval van onraad uit kunnen wijken.
- Context*
- Aanbeveling Het gebruik van het plangebied is afhankelijk van de inrichting van de omgeving. Als bijvoorbeeld De Scheg geen prettige verblijfsfunctie krijgt, zal de druk op het Oeverpark toenemen. Andersom zal de drukte in het Oeverpark afnemen, als de aansluitende routes moeilijk begaanbaar zijn.
- Aanbeveling Houd bij de inrichting van het omliggende gebied rekening met het gewenste gebruik van het Oeverpark en stem het padenbeloop en breedte en materialisering van beide parkonderdelen goed op elkaar af.
- Aanbeveling De ingang van het NTC gebouw van Shell is nu gedacht aan de oostkant. Op die plaats draagt het gebouw nauwelijks bij aan een levendige interactie op een rustige plek in het plangebied.
- Aanbeveling Overweeg de ingang aan de westkant, aan het park, te leggen.

Noot 1 Olifantspaden zijn paden die niet zijn aangelegd, maar door de gebruikers van het gebied zijn gemaakt. Ze ontstaan vaak wanneer de route via de aangelegde paden niet de kortste weg biedt.

4 Conclusie

In het voorgaande zijn allerlei punten genoemd die gunstig zijn voor sociale veiligheid en die in het DO en daarna zeker bewaakt moeten worden.

Het VO bevat ook risico's en daarvoor zijn aanbevelingen gegeven.

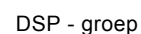
Zonder andere risico's en aanbevelingen te bagatelliseren willen we op de volgende nogmaals de aandacht vestigen, omdat dat volgens ons de meest fundamentele zijn:

- bewaken, dat de doorgaande route over de landtong er ook komt op termijn;
- de lengte, inrichting en het beheer van de noordelijke landtong en de waterstrook ernaast;
- de inrichting en materialisering van de zuidelijke pier;
- gelijkmatigheid van de verlichting in het park en gebruik van verlichting om (dis)continuïteit van routes aan te geven;
- uitstraling van het filmmuseum op de openbare ruimte, inclusief mogelijkheden voor sociale controle en het voorkomen van hangplekken.

Bijlagen

Bijlage 1 Sterke punten

Bijlage 2 Risico's en zwakke punten

Bijlage 3 Aanbevelingen

